

Evangelikus Kántorlehel

– Szerkeszti: Finta Gergely –

Dallamon szárnyaló imádság

Pünkösdkor – a Lélek áradásának ünnepén – kevésnek bizonyulnak a szavak. Isten nagyszerű ajándéka, az ének azonban pótolhatja egyszerű szavaink fogyatékosságait. Ősi koráljaink felcsendülése ünnepet szerez a hétköznapiokba fulladó embernek; ünnepelni tanít, s egyben elsegít az ünnep lényegének megértésére.

Az Evangelikus Énekeskönyv egyik gyöngyszeme, a Huszár Gál énekeskönyvből (1574) való Batizi András-ének, „Jövel, Szentlélek Úristen”, ilyen kincs: dallamokon szárnyaló imádság.

Megtanít kérni: helyesen, nem fecsegve, hanem a legfontosabbért könyörögvé. Az Atya és a Fiú Lelke vigasságot teremt a szomorúságra hajlamos tanítványok szívében. Ő adhat egyedül hitet nekünk, az Isten iránt eredendően bizalmatlan embereknek. Ő bátorít, amikor elerőtlenedünk a rossz ellen való küzdelemben, s ő nyújt vigasztalást, amikor kilátástalan a harc a legnagyobb hatalommal, a halállal szemben.

Jöjj, taníts, távoztasd, add, biztasd, vigasztald – hangzik a sok kérés... Csak Ő képes minket, szegényeket gazdaggá tenni, halálraítélteket életre indítani, elcsüggedteket megerősíteni, kételkedőket a hittel megajándékozni.

Meg kell tanulnunk ezeket a kéréseket, hogy húsz évszázad keresztyeivel, s Batizi Andrással együtt tudjuk imádkozni. S velük átélhetjük – a kéréseinket meghallgató Isten ajándékaként – a Lélek megvidámító, megerősítő áradását.

„Jövel, Szentlélek Úristen, Lelkiünknek vigassága, Szíviünknek bátorsága, Adjad minden híveidnek Te szent ajándékodat! Jövel, vigasztaló Szentlélek Isten!”

Hafenscher Károly

* * *

Az „Isten tisztelete”

A fenti cím talán furcsán hangzik. Mikor és hogyan tiszteli az ember az Istent? – örök kérdése, vívódása ez a hívő keresztyének. A legnyilvánvalóbb válasz az, hogy az ember az Istent az istentiszteleten tiszteli, és annak keretein belül éli meg a Vele való találkozást. A találkozás Istennel történés útján valósul meg, ami nem más, mint az istentisztelet liturgiája.

A liturgia a keresztyén egyház kétezer éves istentiszteleti rendjének kikristályosodása. Ebben az értelemben visszatekintésnek és a múltba révedésnek tekinthetnénk. Nem szabad elfelejteni, hogy az istentiszteleten mi az élő Jézus Krisztussal találkozunk, hisz ő hitünk alapja. Az Élővel, aki ugyanaz az Úr, akit az első gyülekezetek tagjai dicsőítettek az istentiszteleteiken. Nem egyszerűen a múlt felidézéséről van szó, hanem a liturgia, éppen az élő Krisztus jelenléte miatt, egyben közösség az előttünk járt keresztyénekkal is. Ezt a közösséget pedig a jövő reménysége erősíti bennünk, miszerint egyszer mindannyian, akiket a Bárány vé-

re megtisztított, közös istentiszteleten fogjuk Istent dicsőíteni. Az isteni teljességet ízeleli meg az az ember, aki az istentisztelet liturgiájában vesz részt. Az istentiszteleten a véges ember a múlt, a jelen és a jövő egységét éli át.

A fentiek alapján az istentisztelet liturgiája sokkal fontosabb a Krisztust követő ember életében, mint azt manapság sokan gondolják. Az ezredvégi emberiség, és benne a hitvalló gyülekezeteink tagjai is, a szüntelen újítás és haladás, a modernizáció bővületében élnek. A keresztyén egyházak szerte a világon új formákkal és a mai korhoz illesztett üzenet megfogalmazásával próbálkoznak. Önmagában ez nem baj, a tévedést akkor követjük el, ha a korhoz kötöttség mindennél előbbre kerül és így a liturgiának a múltból jelenen átívelő, de jövőbe mutató egységét veszélyeztetni.

Bátran mondhatjuk, hogy eljött az ideje a liturgia újra-felfedezésének. Mondom ezt a saját egyházam, a lutheránus egyház élete alapján.

Az evangélikus istentiszteleti rend a kétezer éves liturgia fundamentumára épül fel. Ahogy a régészek is a legősbibb rétegeket keresik és abból próbálják az épület alakját megrajzolni, úgy a reformátorok is az *ad fontes* elve alapján az ősi liturgiát állították vissza azzal, hogy az igehirdetést megfelelő rangra emelték az istentiszteleten. Az én egyházam liturgikus rendje nagyon gazdag – ezt az evangélikus énekeskönyvünk bizonyítja –, mégis a mai magyarországi gyakorlat nem ezt támasztja alá. Ennek okait hosszan lehetne kutatgatni, most csak két történeti tényt szeretnék említeni. Egyrészt a katolicizmustól való viszolygás, ami abban nyilvánul meg, hogy minden, ami liturgikus, úgymond, „katolikusos”, másrészt a puritán protestantizmus erős befolyása, amely főleg a magyar ajkú evangélikus gyülekezetek életére volt igen nagy hatással.

Amikor arról beszélünk, hogy a liturgia újra-felfedezésének ideje van, akkor természetesen arra gondolunk, hogy a gyülekezetekkel együtt végre rácsodálkozunk azokra a kincsekre, amelyek az evangélikus istentisztelet rendjében rejtőznek. Itt gondolunk elsősorban: a liturgia énekes rendjére, a kórus liturgikus szerepére, a kántor kísérelő feladatán túl szolgáló munkájára, a gyülekezet cselekvő részvételére az istentiszteleten belül, a liturgikus mozdulatok fontosságára.

A liturgia felfedezésének jelentőségét nem csak öncélúan, saját egyházamra nézve érzem fontosnak. A keresztyén egyházak mindegyikének missziós lehetőségét is látom abban, hogy újra és újra végiggondolja a liturgiáját és annak elemekre hangsúlyt helyezzen.

Közhelynek számít, ha azt mondjuk, hogy a mai ember rohan, hangos, nincs ideje semmire, manipulálható, anyagias, önpusztító. Mindegyik jelzőt egygel váltanám ki: mi, huszadikszázad-végi emberek *hangosak* vagyunk. Zajban élünk, zajba menekülünk, zajba, zöreijbe születünk és abban halunk meg. A keresztyén embernek zajos világban kell megélnie hitét, a keresztyén egyházaknak ebben a zajos világban kell hirdetniük az evangéliumot. Az Isten hangjának meghallására az embernek *csend* van szüksége. Ez nem süket csend, hanem a kereszti tövében ránk zúduló csend, amelyben elfogadjuk, hogy nem minket illet az utolsó szó. Ezt az eseményt élhetjük át a liturgiában, ez az, amiért az istentiszteletnek liturgikusnak kell lenni. A zajból érkező embert a csendbe vezetni, hogy meghallgassa a kegyelem hangját, és megszentelődjön.

A csennel szorosan összefügg az ünnepélyesség. A liturgia egyben ünnep is.

Másik gyenge pontja a mai embernek, hogy nem tud ünnepelni. Az ünnepnek nyüggé váltak. Az istentisztelet mindig ünnepi esemény. Az ünnep felemel és kiemel a hétköznapiokból. A liturgiában a Lélek erejével kiemelkedünk a végesség szorításából az isteni teljesség szabadságába.

Összefoglalva, azért tartom nagyon fontosnak a gyülekezeti életben a liturgia hangsúlyozását, mert a mai ember, legyen akár az evangélium, a megnyugvás után éhező, sóvárgó ember, akár a „vallásos show-tól” megcsömörlött, egyaránt

találkozhat az ünnep csendjében felé jövő Úrral, aki mindenkinek ugyanazt a kenyeret, az élet kenyerét adja. A liturgia az előttünk járó keresztyéneknek, a ma élőknek és az utánunk jövőknek a közös kincse, közös istentisztelete. A ma élő keresztyének felelőssége, az Egyház felelőssége, hogy ezt a drága kincset, az Isten tiszteltetésének gazdag kincse mennyire ragyog fel a világ előtt.

Gregersen Labossa György (V. éves evangélikus teológiai hallgató, Budapest)

* * *

Motettás istentiszteletek Budavárán

Új sorozat indult ez év tavaszán a Bécsi kapu téri evangélikus templomban. *Klembala Géza* és *Hafenscher Károly* rendezésében istentiszteleti keretben bemutatásra került J. S. Bach hat nagy motettája. Februártól májusig négy esti istentiszteleten szólt meg a *Cantus Corvinus Énekegyüttes*. Az istentiszteletek a szokott liturgikus keretben folytak, de a bevezető liturgia után magyarázat következett. A kórus vezetője a motetta zenei, a lelkész pedig a teológiai vonatkozásait ismertette. A különlegesség abban állt, hogy a kórus élőben illusztrált egy-egy állítást: néhol külön szólamokat, néhol harmóniákat, máskor pedig visszatérő motívumokat bemutatva. A gyülekezet minden tagja kézbe kapta a teljes szöveget, s hozzá néhány eligazító mondatot. Az illusztrált bemutatás után rövid igehirdetés következett, majd megszólalt – ekkor magyarázatok nélkül – a teljes, immár mindenkinek „ismerős” motetta. A záróimádságot, Miatyánkot és áldást követően pedig a kórus és a gyülekezet együtt énekelte az adott motetta korálját vagy (ha ilyen nem volt) az adott liturgikus időhöz és az aznapi motetta tematikájához kapcsolódó Bach-korált.

A februári nyitóalkalmon a „Jesu meine Freude” motetta csendült fel. A hallgatók az illusztrációból nyomon kísérhették a korál feldolgozásának minden variációját, s megismerhették, milyen mesterien szövi Bach az anyagot a Franck költötte, Crüger dallamosította korálból és Pál Római levelének 8. részéből. A bemutatott részletek külön kiemelték azokat a zenei eszközöket, amelyekkel Bach kifejezte a szavakban elmondhatatlant: az Isten szeretete titkainak mélységeit.

Hasonlóan került feldolgozásra a többi mű is.

A sorozatzáró istentiszteleten a „Singet dem Herrn ein neues Lied” kezdetű motetta hangzott el. A négy *különleges* istentiszteleten résztvevő gyülekezet azzal távozott: jó lenne, ha ez az ismeretanyagot adó, a motettákat az őket megillető helyre (istentiszteleti keretbe) tevő sorozat mielőbb folytatódna, ha felcsendülne egy „neues Lied” már az ősszel. A sorozat készítői Bach-kantátákról álmodnak – úgy, ahogy azokat Bach megalkotta: az adott vasárnapokon, a liturgiába beleillesztve. Ha lesznek szponzorok, az álom valóra válhat...

HK

* * *

Fúvószene a templomban?

Korunk egyházzenéje sok olyan kérdést vet fel, amelyekre mindannyiunknak válaszolnunk kell. Zenei érdeklődésünket pedig nagyban meghatározza a hozott „anyag”. Más képvisel a gyülekezetben az otthonról korálokat hozó, mint aki az éppen divatos ifjúsági énekeken nevelkedett. Nem értékelni szeretnék, hiszen a gyakorlat azt mutatja, hogy nem tudjuk függetleníteni magunkat a világban uralkodó ifjúsági zenei stílustól, de szeretnék rámutatni az evangélikus nép-

énekek megismerésének fontosságára, hiszen eredetük, stílusuk, hanganyaguk olyan hatalmas világot nyithat ki a velük élők számára, ami feltétlenül zenei nyitottsághoz vezet. Az évszázadok énekeit ismerők és megélők beleláthatnak olyan korok zenei életébe, amikor valójában csak szűk körben, de sokkal igényesebben művelték a *musica sacrát*. Merre nézzünk, melyek azok az irányok, amelyek kibővítik szűkülő zenei látókörünket?

Például a fúvószene. Már évezredek óta népszerűek a fúvóshangszerek, a fúvóegyüttesek. A trombitások szerint az első lyukas csontdarabot természetesen nem ütötték, hanem megfújták. Persze azóta sokat fejlődtek a fúvóshangszerek. Már évszázadok óta két nagy csoportra osztjuk őket, a fafúvósokra és a rézfúvósokra. A templomok zenéjében is külön léteztek a blockflöte- és trombita-zenekarok. Minden kor, számos egyház szívesen használta őket, és népszerűségüket a mai napig nem veszítették el, bár használatuk trivializálódott. A ma embere leginkább a lakodalmak és felvonulások hangszereit látja bennük, pedig az egyházi zenében való felhasználásuk szinte korlátlan lehetőségeket hordoz. A német evangélikusság már kezdetől fogva használja, a nagy zeneszerzők mindannyian irtak intrádákat, egyházi indulókat, igényes kamarazenét fúvóshangszerekre. A mai Németországban is jelentős a szerepük, szinte minden gyülekezetben működik *Posaunenchor*, *Blockflötenchor*. Szinte a gyülekezet minden rétegét átfogják. Német kollégám mesélte, hogy szolgálata alatt helyettesítenie kellett egy kis hegyi falucska kis templomában. Az utolsó pillanatban érkezett a harangozás alatt, gyorsan leült a papi padba. Kikereste és bement a kezdőéneket. Legnagyobb meglepetésére a jelenlevő 30 főből 25-en felálltak, elővették a pad alól a trombitákat és kísérték a többiek énekét. Nagypapa az unokájával, nagymama a lányával együtt játszott. Együtt voltak, együtt tettek valamit azért, hogy mindebből valami nagy egész jöjjön ki. Ez a titka a fúvószzenének. Mindenki a maga hangszerével a maga szolamát úgy teszi hozzá a többiekéhez, hogy közben figyelnie kell a másikat is, mert csak az egységesen megszólaló szolamok szólalhatnak meg egészként.

1991-ben kezdtük el a Teológián a rézfúvósoktatást. A cél az, hogy még az olyan hallgató is, aki előtte nem tanult trombitálni, az öt év alatt eljusson olyan szintre, hogy amennyiben lehetősége nyílik rá, a saját gyülekezetében betaníthasson, vezethessen rézfúvósokat. Nagyon fontos lehet ez a tudás, hiszen például a gyermek- és ifjúsági munka sokszor *ad hoc*-jellegét mélyítheti el, konkrét feladatot adva, akár évtizedekre is. E munkához tartozik a nyári fúvóstábor is. Idén, immár ötödször, ismét Kismányokon tartjuk, július 25-től augusztus 4-ig. A tábor fő célja az egyházi fúvós-kamarazene oktatása, művelése. Szakképzett zenetanárok segítségével foglalkozunk a kezdőkkel és a haladókkal egyaránt. Munkánkat állandó lelkész is segíti, aki összehangolja a biblicacsoportok munkáját és az áhítatokat vezeti. Eddigi találkozóink jó hangulatúak voltak és a résztvevők több új darabot vihettek haza, melyeket esetenként az otthoni gyülekezetben is előadhattak. Az ország minden része képviselteti magát a fiatalok között, sok gyülekezetből érkeznek az érdeklődők. Szándékunk az, hogy az együtt eltöltött idő alatt a fiatalok megismerjék a gyülekezeti fúvószene lehetőségeit, feltételeit, hogy később ők is szervezőkké válhassanak, ezért folyamatosan várjuk az újabb jelentkezőket is; hiszen fontos, hogy ne egy zárt kör találkozzon itt évről-évre, hanem mindig láthassunk új arcokat is, minél több gyülekezet meg tudhassa, hogy milyen érzés az, mikor fúvóshangszerek kísérik az énekek egy részét.

*Johann Gyulának a Lelkipásztor (evangélikus folyóirat)
1996. júniusi számában megjelent cikke nyomán*

* * *

A most befejeződő tanévben új színfolttal gazdagodott az egyházzene-tanszék tevékenysége az Evangélikus Teológián. Jó hangi adottsággal és kottaolvasó tapasztalattal rendelkező férfi hallgatókból megalakult a „Liturgikus éneklés” szeminárium. Neve hirdeti a közös műhelymunka súlypontját. Az énekanyagot javarészt a protestáns graduálokból merítik. Az együttes szervesen bekapcsolódott a teológia istentiszteleti és zenei életébe. A második félév kiemelkedő alkalma volt a résztvevők számára egy látogatás a pest megyei Acsán. A most következő írás ennek az alkalomnak a tanulságait tartalmazza.

Rendhagyó beszámoló egy falusi evangélikus gyülekezet istentiszteleti-zenei életéről

Az Evangélikus Teológián működő „Liturgikus éneklés” szeminárium tagjaival bőjt harmadik vasárnapján az acsai evangélikus gyülekezetben szervesen bekapcsolódhattunk abban az énekes liturgikus rendbe, mely jól mutatja egyházunk örökségét és gazdagságát a liturgiában.

A magyarországi evangélikus egyházban ma az énekes verses istentiszteleti rend van általánosan elterjedve. Ebben a liturgia egyes tételei gyanánt egy-egy korálvers hangzik. Csak egy-két helyről tudunk az országban, ahol az ősi hagyományok szerint – a gyülekezet koráléneklése mellett – a liturgikus éneklést is gyakorolják. Acsán hosszú évek kitartó lelkesítő munkájának eredményeként éledt újjá ez a liturgia.

„Amikor idekerültem, itt is a mindenütt elterjedt énekes verses rendet használta a gyülekezet. Tudtam, hogy szlovák nyelvű gyülekezet lévén az énekes liturgiának nagy hagyománya élt itt. Ezt próbáltam újraéleszteni. Egy ilyen tradicionális gyülekezetben az ember hamarabb érhet el kézzelfogható eredményeket” – nyilatkozta *Mekis Ádám*, a gyülekezet lelkesítője.

Kíváncsiak voltunk, milyen módszerrel lehetett ezt a hívekkel újra megszerettetni, milyen nehézségek merültek fel.

„Hogy is történt? Egy objektív és egy szubjektív szempont vezérelt kezdetben: egyfelől az az ismeret, hogy a lutheri reformáció nem törölte el, hanem tovább ápolta az istentisztelet liturgiáját, zenéjét annak teljes gazdagságában, s hogy azt határainkon túl – különböző formában bár – általában gyakorolják az evangélikusok. Ehhez társult a liturgikus éneklés személyes szeretete, de legalább ennyire fontos volt, hogy a gyülekezet számára egy már gyakorolt és szeretett hagyományra lehetett visszautalni. Az evangélikus énekeskönyv 14-es számú liturgiáját kezdtem el énekelni. Az első néhány alkalommal még végig egyedül énekeltem. Fokozatosan próbáltam rávezetni a gyülekezetet, hogy hozzákapcsolódjon az énekléshez. Néhány hónap elteltével már az egész gyülekezet énekelte. Az idősök könnyebben álltak rá erre a formára, hiszen régi hagyomány, régi emlékek idéződték föl ezáltal. A jövő azonban a fiatalok, nem elég a meglévő gyülekezetben a tradíciót tartani, hanem a legfiatalabb nemzedékeket is rá kell vezetni arra az értékre, amely nem tőlük van. Ennek lehetőségét a hittanórákban találtam meg. Mivel nyolc éven keresztül heti két órában találkozom minden gyerekkel, ez évi 70, nyolc év alatt 560 hittanórát jelent. Ennyi időben játszva megoldható a 250 dallam és a néhány liturgia megtanulása, ráadásul ez az énektanulás a hittanóra legnépszerűbb és legmaradandóbb része. Ehhez járul a konfirmációhoz kapcsolódó két éves kötelező templombajjárás, ami elmélyíti az énekek ismeretét. Ilyen előzmények után minden fiatal »otthon érzi magát« az istentiszteleten, legyen annak bármilyen ősi liturgikus az alapja.”

A beszélgetésből az is kiderül, milyen segítséget jelentett az énekkar is: „Az énekkar szerepe nemcsak az önálló »produkció«, hanem a gyülekezeti ének erősítése, lendületessé tétele minden istentiszteleten. Az énekkari próbákon nagy súlyt fektetünk a gyülekezeti ének pontos ritmusára és helyes tempójára.”

Miközben a híres acsai vendégszeretetet élveztük, megpróbáltuk közösen végiggondolni, milyen rétegek olvadtak egységgé ezen az istentiszteleten. Évszázadok bizonyágtételét közvetítette ez az alkalom a zoltárok korától napjainkig, az első keresztyén évszázadok liturgikus énekhagyományától az állandó részek mai szerzőjéig – az ordinárium-tételeket Szokolay Sándor dallamaira énekli a gyülekezet az utóbbi két évben. S közben megszólalt a nagy evangélikus énekköltők kora – a Gerhardt Pál által írt egyik legszebb és legnehezebb Jézus-énekeket (A Bárány hordja csendesen) a gyülekezet ugyanolyan biztonsággal énekelte, mint a legkönnyebbeket –, és a magyarországi reformáció öröksége a graduálok-ból, a szeminárium tagjai által énekelt responzóriumban és kancióban.

Ez az istentisztelet mindenkre nagy hatást gyakorolt. Mind a gyülekezet, mind a szeminárium tagjai átérezhették, hogyan nemesítette az ének hangjait az ige és a templom nemes atmoszférája. A XVIII. század közepén Prónay báró építette. Az egyik legszebb templom a Galga-völgyben. A romantikus stílusú oltár a megfeszített Krisztust ábrázoló képpel böjt légkörét idézte.

Érdekes volt megfigyelní a gyülekezetben élő tradíciót is:

– Meghatározott ülésrend szerint az idősebb asszonyok és az özvegyasszonyok az oltárral szembeni padosorokban ültek. A férfiak és a fiúk a karzaton foglaltak helyet, és a konfirmációra készülő fiatalok az oltártól balra eső padokban ültek.

– A népviselet. Itt elsősorban az idősebb generációra kell gondolni. Az asszonyok sötétkék rakott szoknyában, fekete csizmában, barna bekecsben, fekete fejkendőben, az özvegyasszonyok mindemellett nagy fekete fejkendőben, berlinerben vettek részt az istentiszteleten.

Ezen a vasárnapon rá kellett döbbernünk, bizony nagy kincsre leltünk. Olyan kincsre, mely minket, evangélikusokat is gazdagíthat. Ezért reménykedünk a szeminárium tagjaival abban, hogy lesznek még magyarországi evangélikus gyülekezetek, ahol bevezetik és szívesen énekelik a liturgiát. Ezért példa előttünk az acsai gyülekezet, hogyha lelkész és gyülekezet közösen meri vállalni a tanulás fáradságát, nemcsak egymást, hanem évszázadok keresztyén-evangélikus kincseiből gazdagodhat, s így – bár gyarló emberi módon, mégis – jobban bele tud kapcsolódni a földön és a mennyben szüntelenül folyó istenimádásba.

Szmolár Attila 4. évf. teol. hallgató

* * *

„...mindnyájan egy Lélekkel itattattunk meg.”

Pünkösöd vasárnap este ökumenikus istentisztelet volt a Bécsi kapu téri templomban. A szertartásnak méltó keretet adott a vesperás rendje, melynek gerincét protestáns graduálanyag képezte. A zoltározás magyar gregorián, görög katolikus hagyomány szerint és genfi zoltárral folyt. A himnusz és az esti éneket Bach négyszólamú feldolgozásával váltakozva énekelte a gyülekezet és a kórus. Az előéneklésben és a négyszólamú tételekben a Zeneakadémia egyházzene tanszakának hallgatói működtek közre.

* * *

Bach-hét a Deák téren

Idén hetedik alkalommal záródokolhattak el Johann Sebastian Bach muzsikájának rajongói a Deák téri templomba, ahol a június 3-val kezdődő héten vezető magyar művészek tolmácsolták az „ötödik evangélista” zenében megszólaló ige-hirdetését. A Lutheránia énekkar több mint kilencvenéves Bach-tradíciójára épülő sorozat művészeti vezetője Kamp Salamon. Az orgona-, csembaló-, kamara- és kantátaestek részletes ismertetésére következő számunkban térünk vissza.